

Otázka: Kořeny moderní sociologie

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): Nikki

A/ Charakter sociologie, založení a struktura sociologie.

B/ Typy společností. Rozvojová a humanitární pomoc. Role přírodních faktorů v životě společnosti.

C/ Sociologické směry 19. století: pozitivismus, naturalismus, evolucionismus, sociální darwinismus, Marxova teorie.

D/ Ženy v sociologii.

E/ Vztah sociologie k ostatním vědám, sociologické disciplíny a metody.

A/ Charakter sociologie, založení a struktura sociologie.

- (lat. societas = společnost, řec. logos = věda)
- Vznikla v 19. st.
- Věda o společenských jevech, vztazích a procesech, snaží se tyto jevy popsat a vysvětlit (věda o společnosti a člověku v ní)
- Je to věda teoreticko - empirická a má multidisciplinární charakter = musí spolupracovat s různými jinými vědami

Typické znaky sociologie:

- Zabývá se celou společností
 - Zabývá se takovými jevy ve společnosti, kterými se žádná jiná věda takto podrobně nezabývá
 - Využívá poznatků jiných věd (např. psychologie, ekonomie, filozofie, politologie, historie, ekologie, geografie)
 - Má vlastní metodologii
 - Je to teoreticko-empirická věda
 - Sociologie vznikla jako věda evropská, až v 2. fázi se stala evropo-americkou a 3. fáze je celosvětová
-
- Názorový pluralismus
 1. **Sociologické školy** (skupina soc., kteří pracují v 1 lokalitě, zabývají se stejnými nebo podobnými problémy, v čele stojí psychologická autorita, např. Pražská škola – J. Král, Brněnská škola – J. A. Bláha, Chicagská škola) **a sociologické směry** (širší pojem, někdy ze soc. školy může vzniknout soc. směr, jestliže soc. škola expanduje)
 2. **Národní sociologie** – každý stát má trochu jinou sociologii
 3. **Disciplíny** (je jich kolem 100)
 4. Dělí se na **mikro, makro a mezzo**

Tři verze vzniku sociologie:

1. založil ji August Comte
2. vznikla ještě před Comtem; zakladatelé: Giambattista Vico, Alexis de Toqueville
3. vznikla až po Comtovi; zakladatelé: Emile Durkheim

B/ Typy společností. Rozvojová a humanitární pomoc. Role přírodních faktorů v životě společnosti.

Typy společností

Lovci a sběrači

- Nejstarší typy společnosti
- Byly to tlupy či kmeny o 30-40 lidech
- Zabývali se lovem, rybařením, sběrem rostlin v přírodě
- Dnes v brazilských či novoguinejských pralesích – 1/1000% lidské populace
- Neměli téměř žádný majetek, stále v pohybu, malé nerovnosti ve společenském postavení: rozdíly jen ve věku a pohlaví
- Radu starších tvořili muži
- Válku v moderním slova smyslu neznali, spíše mírumilovná společenstva

Pastevci a zemědělci (před 2000 lety)

- Pastevci:
 - Hovězí dobytek, ovce, kozy, velbloudi, koně
 - Afrika, střední východ, střední Asie
 - Oblasti nevhodné pro zemědělství – stepi, hory, pouště
 - Velká společenstva – i přes čtvrt milionu členů
 - Migrace, někdy i dobyvatelé a válečníci
 - Větší sociální rozvrstvení: náčelníci, vůdci kmenů mají mimořádné postavení
 - První krok od lovců a sběračů k zemědělcům nazýváme **hortikultura** = zahradničení (malé zahrádky obdělávané motykou a rýčí)
- Zemědělci:
 - Žijí usedle, mají větší majetek
 - Udržují obchodní a politické vazby
 - Jsou už více sociálně rozvrstvení

Neprůmyslové civilizace - tradiční státy (6 000 let př. n. l.)

- Vyznačují se rozvojem měst, výraznou nerovností co do bohatství a moci, vláda králů a císařů
- Znají písmo – rozvoj vědy a umění
- Většinou šlo o říše, které si podmaňovaly jiné národy (dobyvačné války, profesionální

armáda)

- Stará Čína, Řím, říše Aztéků, Inků, Mayů
- Dnes už žádné neexistují
- Neprůmyslový stát, podstatná část obyvatelstva se podílí na výrobě, složitý systém
- Otrokářství

Průmyslové společnosti

- Vznikli v důsledku průmyslové revoluce v 18. století, jež započala v Anglii
- Většina pracujícího obyvatelstva už nepracuje v zemědělství, ale v průmyslu a na úřadech
- Urbanizace vedla ke vzniku velkoměst – anonymita, neosobnost
- Rychlejší cestování a komunikace
- Složitější politická struktura, změny ve vedení války

V důsledku kolonizace v 17. – 20. století se země rozdělily na:

A/ Země prvního světa

= USA, Austrálie, Nový Zéland, země západní Evropy, Japonsko ???

B/ Země druhého světa

= komunistické, už neexistují, jen torza

C/ Země třetího světa

= většina afrických zemí, část jižní Ameriky (Peru, Venezuela)

Problémy zemí třetího světa:

- Chudoba, podvýživa, nízký stupeň vzdělání, nekvalitní bydlení, nízká střední délka života, ženy mají výrazně nižší postavení než muži, sucha, bez kanalizace, elektřiny, pitné vody

Rozvojová a humanitární pomoc

Humanitární pomoc

- Bezprostřední reakce na krize, zmírnění útrap, ochrana životů, zajištění základních potřeb
- Je krátkodobá
- Živelné katastrofy, občanské války, ...
- Jídlo, voda, léky + zdrav. mat. + lékaři, stany, příkrývky, oblečení, ...
- Poskytovatelé: EU – v roce 1992 vznikl Úřad pro humanitární pomoc, UNICEF (zaměřen na děti), UNHCR (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)

Rozvojová forma:

- Modernější forma (po 2. světové válce)
- Poskytovatelé: MMF, WHO (Světová zdravotnická organizace), UNICEF, vlády států západní Evropy, EU má rozvojový fond, nevládní organizace, ...
- Oblasti rozvojové pomoci:
 - Podpora vzdělání
 - Podpora zdravotnictví
 - Rozvoj podnikání
 - Ochrana životního prostředí
 - Rozvoj infrastruktury
 - Gender
 - Demokratizace společnosti, ...
 - „Nauč člověka rybařit, nedávej mu rybu.“

Role přírodních faktorů v životě společnosti

První otázka: sociální x biologické faktory:

- Úsilí člověka porozumět společnosti, v níž žije, provází lidstvo odnepaměti. Základní problém tkví v otázce, kdy člověka chápeme jako živočicha, tj. biologický druh, a kdy už

jako společenskou, tj. sociální bytost.

- Existují tedy 2 krajní postoje:

A/ determinující jsou přírodní faktory = **naturalistický směr**

B/ **sociální faktory**

- Dnes víme, že člověk žije ve dvou světech – přírodním i společenském, přičemž vztahy nejsou zdaleka jednoduché nebo harmonické (tvor biosociální).

Vždy existovalo propojení a vztah:

A/ vliv přírody na člověka a společnost (+ vše, co potřebujeme, nám dá, – katastrofy)

B/ obráceně: vliv člověka a společnosti na přírodu (+ krmení zvířat v zimě, – výfukové plyny, znečištění, vypalování lesů, ...)

Přírodní faktory, které vždy působily na společnost:

A/ **Biologické:** biologické rozdíly mezi lidmi (pohlaví, stáří, rasa)

B/ **Demografické:** stáří obyvatelstva (natalita, mortalita), hustota obv., skladba obv. (náboženské skupiny, národnost)

C/ **Geografické:** poloha státu (vnitrozemský, přímořský), naleziště surovin, podnebí

Životní prostředí

- V němž člověk žije od počátku jeho existence, se nesmírně změnilo:

1. čistá, nedotčená příroda
2. pozměněné prostředí

3. umělé prostředí

- Od 60. let 20. století je životní prostředí globálním problémem. Mluvíme o ekologické krizi = příroda ztratila seberegulační a samočistící schopnost razantními zásahy člověka.
- Dnes nejvýznamnější ekologické problémy:

a/ vyčerpávání přírodních zdrojů (surovin a energie)

b/ znečišťování základních př. složek (voda, vzduch, půda)

c/ vymizení mnoha druhů rostlin a živočichů

d/ zajištění kvality a kvantity potravy

- **Ekologický bumerang** = zásah člověka do přírody, který se vrací v negativním smyslu (např. používání chemických hnojiv)

C/ Sociologické směry 19. století: pozitivismus, naturalismus, evolucionismus, sociální darwinismus, Marxova teorie.

Sociologické směry 19. století

Pozitivismus

- **August Comte** (1798 – 1857)
- Narodil se v Mounpellier v katolické úřednické rodině. Již jako dvacetiletý měl jasno v tom, čeho chce v životě dosáhnout. Načrtl a vydal *Plán naléhavých vědeckých prací nutných k reorganizaci společnosti* (1822).
- První obšírné rozpracování svých myšlenek předkládá veřejnosti v *Systému pozitivní filozofie*. Pak ho ale duševní choroba přivedla do ústavu pro choromyslné, byl až na pokraji sebevraždy. Po částečném vyléčení až do smrti žil velmi skromně z podpory svých přátel a žáků např. Johna Stuarta Milla z Anglie, kteří ho nábožně uctívali. Za těchto nesnadných okolností vytvořil v letech 1830 – 1842 své zásadní dílo, šestisvazkový *Kurz pozitivní filozofie*, ve kterém poprvé použil pojem sociologie. Z další duševní krize ho vyvedla láska k paní Clotildě de Vaux, ale ta brzy umírá. K jeho pozdním spisům patří *Pojednání o sociologii*.

Podstata pozitivismu:

- Vychází z daností faktů, z pozitivního
- Fakta konstatuje, uspořádává a na jejich základě předvídá budoucí jevy.
- Heslo *Savoir pour prévoir* = vědět, abychom mohli předvídat; by mělo být smyslem každé vědy.
- Nehledá podstatu nebo příčinu faktu.
- Pozitivním nazýváme něco skutečného, smysluplného, užitečného, co můžeme jednoznačně definovat.
- Za zakladatele pozitivismu je považován Comte, který rozlišoval tři stádia lidského poznání a kultury:
 1. teologické vyznačovaly se stabilitou, které chtěl Comte znovu dosáhnout pomocí nové vědy sociologie
 2. metafyzické
 3. pozitivní

Tři etapy pozitivismu:

1. klasické období (Comte)
2. přelom 19. a 20. století (Pareto, Durkheim)
3. nepozitivismus 20. léta 20. století (Vídeňský kruh: Schlick, Carnap, Neurath, Popper)

Základní rysy pozitivistické sociologie:

Pozitivistický naturalismus

- Přírodní vědy přinesly prakticky použitelné objevy, všechny metody lze použít v jakékoliv vědě
- Za nejdokonalejší vědu považovali fyziku
- Svět přírody i svět společnosti tvoří jednotu, platí zde stejné zákony (silnější vítězí a přežije), společnost je pokračováním biologické evoluce.

Dva směry: umírnění (Comte, Durkheim) a radikální (Spencer, Pareto)

- **Evolucionismus**

- Základy byly položeny už v antice
- K rozvoji dochází v 18. a 19. století (Herder, Saint – Simon, Comte, Tocqueville).

Podstata:

- Žádná oblast reality není neměnná, vyvíjí se
- Všechny společnosti procházejí týmiž vývojovými stádii, pořadí je závazné a neměnné, plynule na sebe navazují. Neexistují mezi nimi náhlé skoky a přeryvy.
- Revoluci považují za patologický (nenormální) jev.
- Za nejrozvinutější společnosti považovali západoevropské společnosti, zejména Anglii.
- Vývoj probíhá lineárně, lze ho znázornit vzestupnou přímkou, ta prezentuje pokrok.
- Uznávali, že občas se mohou objevit prvky stagnace a regrese, ale to je jen situace dočasná.

Evolucionizmus

- **Herbert Spencer** (1820 – 1903)
- Anglický filozof, stoupencem **evoluční teorie** = vývoj společnosti chápe jako vyšší stádium vývoje přírody (řídí se podobnými zákonitostmi). Proti sobě klade moderní (současnou) průmyslovou společnost a tradiční vojenské společnosti. Společnost sama směřuje k optimálnímu stavu.
- Odmítá pokusy o reformy, je odpůrcem sociálního a třídního boje = revoluce.

Sociální darwinismus

- Snaha aplikovat ve zjednodušené podobě zákonitosti přírodovědné teorie Ch. Darwina na život ve společnosti.
- Patří mezi typické naturalistické směry.

- Hlavní faktory společenského života jsou přirozený výběr a boj o život, jde o nesmiřitelný a nelítostný boj mezi jednotlivci a skupinami.
- Negativní roli sehrál v nacionalistických a rasistických ideologiích ve 20. století.

Marxova teorie

- Karl Marx pocházel ze středostavovské rodiny, stal se právníkem. Zabýval se vývojem společnosti.
- Citát: „Dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů.“
- Společně s Friedrichem Engelsem rozpracoval vlastní materialistické pojetí dějin, založené na ekonomických zákonitostech. Ve společnosti je podle nich přítomen konflikt mezi ovládanými a vládoucími, který bude odstraněn zrušením soukromého vlastnictví a nastolením beztřídní, komunistické společnosti. Chtěli, aby proběhla proletářská revoluce v čele s komunistickou stranou.

D/ Ženy v sociologii

- Sociologie se konstitovala jako mužská věda – u jejího zrodu stáli muži, rozvíjeli ji muži, a proto reprezentovala mužské vidění světa, mužskou optiku.
- Většinou, až na pár výjimek, neměli muži pro ženské otázky pochopení, těmi výjimkami byli:
 - John S. Mills: O nevolnictví žen (1868)
 - Engels: O původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu (1884)
 - Georg Simmel: eseje
- Ženy měly na muže-sociology vliv jako životní partnerky, někdy se staly jejich spolupracovnicemi a inspirátorkami:
 - Clotilda de Vaux – Comte
 - Jenny Marxová – Marx (Jenny von Westphalen)
 - Marianna Weberová – Weber
- Přínos několika desítek žen z počátku sociologie byl podle pramenů nedoceněn nebo vědomě zamlženo – viz chicagská škola.
- Některé socioložky se přesto staly prezidentkami Americké sociologické společnosti a 3 jsou nositelkami Nobelovy ceny míru.
- V české sociologii se nepřímo angažovala Alice Masaryková.

- V 60. letech se první šéfredaktorkou Sociologického časopisu stala Irena Dubská a za totality mimo oficiální struktury intenzivně pracovala Jiřina Šiklová.

Feministická sociologie:

- Zdůrazňuje, že dosavadní sociologie vyjadřuje zájmy a postoje:
 - bílé rasy
 - mužské části populace
 - euroamerické civilizace
- Jako kdyby neexistovaly ve společnosti ženy, jiné rasy a jiné civilizace.
- Klade si dvě základní otázky:
 - Jaké je postavení ženy ve srovnání s postavením muže?
 - Proč je toto postavení takové?
- A nabízí tři různé odpovědi v podobě tří teorií:

Teorie difference:

Konstatuje, že jestliže existují biologické rozdíly mezi muži a ženami, pak logicky musí existovat i rozdíly sociální

Teorie nerovnosti:

Poukazuje na privilegované postavení mužů vůči ženám, tzn. nerovnost

Teorie útlaku:

konstatuje podřízenost, potlačení a vykořisťování žen muži

- Přínos feministické sociologie:
- k tradičnímu mužskému vidění světa přidává ženské (např. při analýze vzdělání, rodiny, ...)
- zavádí do sociologie nová témata a aspekty (mateřství, sexuální násilí, každodenní problémy, ...)
- redefinuje některé tradiční pojmy z hlediska zkušenosti (práce a volný čas, reprodukce)

- přináší ženský pohled na tradiční mužská témata (např. v politické sociologii)

E/ Vztah sociologie k ostatním vědám, sociologické disciplíny a metody

Vztah sociologie k ostatním vědám:

- Filozofie (vyčlenila se z ní)
- Sociální psychologie (jak společnost ovlivňuje psychiku člověka)
- Politologie (politické chování lidí, politická atmosféra, scéna, politici)
- Ekonomie (sociologie práce, hospodaření a ekonomická krize ovlivňuje společnost)
- Historie (čerpá poznatky z minulosti)
- Statistika (využívá jejich metody)
- Ekologie (vztahy člověka a přírody)

Disciplíny sociologie

- sociologie volného času
- ras a etnických skupin
- věkových skupin (sociální gerontologie)
- lidských sídel
- pohlaví
- politických institucí
- zdraví a nemoci
- rodiny a vzdělávání
- práce

Metody sociologie

- Průzkum, např. veřejného mínění, volebních preferencí
- Analýza dokumentů
 - Osobní – paměti, životopisy, diáře, fotografie
 - Úřední – statistiky, zápisy, usnesení
 - Materiály masové komunikace – noviny, časopisy, filmy

- Dotazník
- Anketa
- Rozhovor
- Pozorování
- Ohnisková skupina = focus-groups
- Sociometrická metoda (zápisky v psych.!)
 - Zakladatel rakouský psychiatr a sociolog Jacob Levy Moreno, analýza mezilidských vztahů v malé skupině, zjišťujeme pozici jedince, spokojenost, soudružnost, sympatie
- Sociodrama - navození dramatické situace, hraní rolí, využívá se jak k diagnóze (např. jak zvládl roli), tak k terapii (vhled do situace, osvojení si způsobu komunikace)
- Experiment - může probíhat buď v laboratorním, nebo přirozeném prostředí, jedná se o složitou, finančně náročnou metodu

Typy rodin

Jaderný = nukleární typ

- úplná (otec, matka, dítě)
- neúplná (chybí 1 rodič)

Rekonstituovaná

Rodina vznikla po rozvodu či ovdovění dalším sňatkem

Třígenerační

prarodiče, rodiče, děti

Homosexuální

Manželství

Formy:

Monogamie

1 muž + 1 žena, v naší civilizaci jediná legální forma

Polygamie

a/ Polygynie: 1 muž + více žen

b/ Bigamie: dvojženství

c/ Polyandrie: mnohomužství (některé asijské kultury, Tibet, Tichomoří)

Téma: Vývoj sociologického myšlení: